تحریری کورس مناظرہ

تشریحات النابغة فی حل المسائل المختلفة

من ملفوظات

شیخ الاسلام سلطان المناظرین نابغۃ العصر شیخ القرآن والحدیث شہید ابن شہید

ابوالعزیز غلام حضرت غلام الحنفی شہید عرف نابغہ تقبلہ اللہ

محرر و مرتب

سید محمد ثواب

ابن سید اکاخیل باچا صاحب

دوسرا حصہ

ناشر

مدرسہ حدیقۃ الاحناف

For More Books Click On Ghulam Safdar Muhammadi Saifi

مسئلة سماع الموتى :

التحقيق في سماع الموتى :

اعوذ بالله من الشيطن الرجيم بسم الله الرحمن الرحيم ﴿إِنَّكَ لَا تُسْمِعُ الْمَوْتَىٰ وَلَا تُسْمِعُ الصُّمَّ الدُّعَاءَ إِذَا وَلَّوْا مُدْبِرِينَ . وَمَا أَنتَ بِهَادِي الْعُمْيِ عَن ضَلَالَتِهِمْ إِن تُسْمِعُ إِلَّا مَن يُؤْمِنُ بِآيَاتِنَا فَهُم مُّسْلِمُونَ﴾ (سورة النمل آيت : ۸۰-۸۱).

بله مسئله د سماع الموتى ده دا مسئله ما مخکې کورسونو د علم مناظرې کې ما زيرِ بحث نه ده ګرځولې او د هغې لويه وجه داده چې په کومه مسئله کې صحابه کرام اختلاف ولري نو اصحابي کالنجوم فبأيهم اقتديتم اهتديتم .

بيا که هر جماعت هر صحابي پسې لاړ شي نو احد الجانب آخر لره په کې د ضلال او د زيغ نسبت نه شي کولې او نه جائز دي چې وي کړي زمونږ معاصرينو علماو او مشائخو کې ځو مره حنفي حضرات څه خو ساکتين دي فقط په دغه لحاظ باندې چې بيا زما طالبان کميږي هغه څه چې قائلين دي په حق باندې نو هغوي بيا رفع اليدين آمين بالجهر ځو فروعي مسائلو ته زور ورکړي کوم علماء چې عقيده د اهلسنت پيژني او د هغې پر چار کوي نو هغوي بيا نور مسائل د اهل حديثو اشاعتيانو چې دا ستاسو په وړاندې مونږ زير بحث وګرځول هغه يوې ته هم اشاره نه کوي زيات نه زيات مسئله د سماع الموتى کې ونبخلي عوامو او طالبانو ته ذهن کې دا واچوي چې ګنې پنجپيريان اشاعتيان او اهل حديث دا ګمراه په دې دي چې دوي د سماع الموتى منکر دي نو دا نظر غلط نظر دي.

د سماع الموتى مسئله اختلافي له زماني د صحابه کرامو نه وه او کومه مسئله چې صحابه کرام هغې کې اختلاف ولري هر جانب على الحق وي مسئله د سماع الموتى کې مثبتين د سماع الموتى هغه هم په حق باندې دي هغه قول د محققينو دي هغه قول د اکثرينو دي او کوم چې نافيين د سماع الموتى دي هغوي هم په حقه باندې دي ځکه هغوي د پاره اقوى د مقتديانو نه بي بي عائشه رضي الله عنها ده چې هغه په مسئله د سماع الموتى کې د نفي قائله ده اګر که عبد الحي لکهنوي رحمه الله عبارت په آخر ورقاتو کې چې زه به يې تاسو ته وروسته نقل کړم چې هغه بي بي عائشه رضي الله عنها لره رجوع ثابتوي قول د مثبتينو ته خو قول

For More Books Click On Ghulam Safdar Muhammadi Saifi

معروف نه دي دغه خلاصه مقصد مې دا دی چې دا مسئله د سماع الموتی د دومره اهمو مسائلو نه نه ده او په دې کې دې احد الجانب آخر لره د گمراه نسبت و نه کړي ځکه چې په دې کې اختلاف او سني نه دي د زمانې د صحابه کرامو نه دي.

پاتې شو أئمه چې کوم دي هغوي نه په دې کې د اثبات او د نفي څه خاص ذکر نشته دي حنفي فقه کې ابن الهمام د سماع الموتی نه منکر دي او په کلکه انکار کوي او هغه دا په امامنا باندې تپلې ده چې داد امام ابو حنیفه رَحِمَهُ اللهُ مسلک دي.

نو دغه نسبت چې ابن همام امام ابو حنیفه رَحِمَهُ اللهُ ته د نفي د سماع کوي دغې کې دې حق ته نه دي رسیدلې امام ابو حنیفه رَحِمَهُ اللهُ تصریحات د نفي د سماع نه لري فقط هغه یوه خبره کړې ده هغه دا چې یو سړي قسم وخوړ چې زه به مثلاً زید سره خبرې نه کومه او هغه مړ شو بعد الوفات یې له هغه سره خبرې وکړي نو دې حانث دي که حانث نه دي.

احناف وایي دې نه حانث کیږي داد احنافو یوه جزیه شته ټولو متونو شروحو دفقهې او فتاوو را اخیستې ده دې ځای نه ابن همام ذهاب کوي چې ځکه نه حانث کیږي چې دغه مړي څه اوري نه نو ده گویا کې جماد سره خبرې کړې دي هغه زید چې په خبرو پوهیدو نو دا هغه زید نه دي نو زید د ده خبره اوریدلې نه ده نو دې پرې حانث نه ده.

شاه انور شاه کشمیري رَحِمَهُ اللهُ هغه په ابن همام باندې سخت رد کوي په دغه ځای باندې او وایي چې دې نسبت د نفي د سماع الموتی امام ابو حنیفه رَحِمَهُ اللهُ لره کوي دا صحیح نه دي امام ابو حنیفه رَحِمَهُ اللهُ نه قول د اثبات او د نفي د هیڅ نه دي راغلې ته د دغې جزیې نه استدلال کوي چې چا قسم وکړو.

زه به مثلاً زید سره خبرې نه کوم بعد الوفات خبرې وشوې حنث نه لازمیږي نو دا دلیل د نفي د سماع نه دي داد احنافو یو مشهور اصل دي هغه دا چې بناء د أَيْمَانُ په عرف باندې ده په عرف کې هغه زید لره خلک ژوندي نه وایي هغه زید لره خلک سامع د کلام نه وایي په هغه عرف باندې دا قول بناء شوې دي نه دا چې په حقیقت کې د سماع نفي ده.

دا مقدماتي کلماتو کې ما دا خبره واضحه کړه چې احد الجانب آخر لره باید گمراه و نه وایي چې د نافیینو سره بي بي عائشه صدیقه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا موجود ده او د مثبتینو سره عمر فاروق رَضِيَ اللهُ عَنْهُ عبد الله بن عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ غوندې عمده اشخاص د صحابه وو موجود دي.

For More Books Click On Ghulam Safdar Muhammadi Saifi

باقي قول د محققينو او اکثرينو دادی چې سماع الموتی ثابته ده ځکه وروسته عبارات به تاسو ته راشي چې حقه داده دا ثابت ده اختلاف یا قول د اکثرو داده چې دا ثابته ده.

نافيين د سماع الموتی په استدلال کې د قرآن عظیم الشان نه دوه آیتونه پیش کوي چې یو ایات د سورة نمل ۸۰ نمبر ایت او دویم د سورة الروم ۵۲ نمبر ایات او د دواړو مضمون قریب دي:

﴿إِنَّكَ لَا تُسْمِعُ الْمَوْتَىٰ﴾ خطاب دي رحمت عالم لره يقيناً تاسو چې یې اورول نه شي کولې مړو لره.

﴿وَلَا تُسْمِعُ الصُّمَّ الدُّعَاءَ﴾ او نه شي اورولي کڼو لره بلنه.

﴿إِذَا وَلَّوْا مُدْبِرِينَ﴾ چې وګرځي هغوي شاه کوونکي تا لره.

﴿وَمَا أَنتَ بِهَادِي﴾ او نه یې ته هادي.

﴿الْعُمْيِ عَن ضَلَالَتِهِمْ﴾ په هغه معنی د موصل الی المطلوب سره نفي راغلې ده.

او بل ځای کې اثبات راځي: ﴿وَإِنَّكَ لَتَهْدِي إِلَىٰ صِرَاطٍ مُّسْتَقِيمٍ﴾.

﴿إِن تُسْمِعُ﴾ ته اسماع نه شي کولې.

﴿إِلَّا مَن يُؤْمِنُ﴾ مګر کولې شي هغه چا لره چې هغه ایمان لري.

﴿بِآيَاتِنَا فَهُم مُّسْلِمُونَ﴾.

یا دویم آیت د سورة روم آیت نمبر ۵۲-۵۳:

﴿فَإِنَّكَ لَا تُسْمِعُ الْمَوْتَىٰ وَلَا تُسْمِعُ الصُّمَّ الدُّعَاءَ إِذَا وَلَّوْا مُدْبِرِينَ ۵۲ وَمَا أَنتَ بِهَادِ الْعُمْيِ عَن ضَلَالَتِهِمْ إِن تُسْمِعُ إِلَّا مَن يُؤْمِنُ بِآيَاتِنَا فَهُم مُّسْلِمُونَ ۵۳﴾ (الروم آیت: ۵۲-۵۳)

دغه ایاتینو نه استدلال د نافیینو دي چې نبي اکرم صلی الله علیه وسلم ته ویلې شوې دي چې ته موتی وو ته اسماع نه شي کولې دلیل په څه شکل باندې نیسي اصلاً دا ایات کریمه د موتی وو متعلق نه دي د مړو متعلق نه دي نازل په دې خو اتفاق دي بیننا وبین الخصم دلته

For More Books Click On Ghulam Safdar Muhammadi Saifi

مسئله د مړو زیر بحث نه ده اصلاً کفار مراد دي او تشبیه د کفارو ورکول شوې د مړو سره نو:
﴿إِنَّكَ لَا تُسْمِعُ﴾ ته اسماع نه شي کولې کفارو ته هغه کفار چې دي په شان د موتی وو دی.
نو تشبیه د کفارو ورکول شوې ده د موتی وو سره هغې نه تعبیر په مړو شوې دي نو دوي دلته دا قاعده جاري کوي چې هر کله تشبیه د کفارو د مړو سره ورکړې شوه نو دا تشبیه ده په نفي د سماع کې او وجه د شبهي په مشبه به کې ازید وي د مشبه نه نو ته اسماع نه شي کولې کفارو لره هغه کفار چې مشابه دي له مړو سره په نفي د سماع کې بلکې وجه د شبهې په مشبه به کې ازید وي د مشبه نه نو گویا کې ثابته شوه چې دا مړي په نفي د سماع کې ازید دي له کفارو نه نو مړو ته نفي د سماع تاکیدي ثابته شوه چې بالکلیه هغوي نه اوري په دې طریقه د هغوي استدلال دي نو ته اسماع کفارو ته نه شي کولې هغه کفار چې دي په شان د مړو دوي دا وايي یعنې په نفي د سماع کې نو کفار سماع نه شي کولې او ته ورته اسماع نه شي کولې نو بیا چې تشبیه د مړو سره شوه نو مړي خو په طریقِ اولی سماع نه شي کولې.
زاد المسیر في علم التفسیر جلد ۵ صفحه ۳۴ کې ددې وضاحت کوي چې دا ایت کریمه نازل حق د کفارو کې دي او تشبیه د هغوي موتی وو سره دي ایات کې مسئله د سماع الموتی د سره نه شته دي د بي بي عائشه صدیقه رضي الله عنها دا رایه وه دې رایه کې دا بالکل ظاهر پسې تللې ده:
انک لا تسمع الموتی قال المفسرون هذا مثل ضربه الله للکفار فشبههم بالموتی.
نو مشابه یې کړه کافران له مړو سره.
قوله تعالی: وَلَا تُسْمِعُ الصُّمَّ الدُّعَاءَ، إِن تُسْمِعُ ته اسماع نه شي کولې.
مراد د نفي نه دلته اسماع افهام **الامن یؤمن باٰتنا.**
دا عبارت ما دې د پاره صرف نقل کړې دي چې دا ایت کریمه په حق د کفارو کې نازل دي په باره د مړو کې نه دي نازل مسئله د مړو دلته زیر بحث نه ده او نه مړي مراد دي دلته کفار یادوي چې ته کفارو ته اسماع نه شي کولې نبي اکرم صلی الله علیه وسلم په مقبرو بیانونه نه کول چې ګڼې مړو ته یې اسماع ګاني کولې چې ګڼې د ایت شان نزول دادی چې دې څه مړو ته لګیا وه ایت ورته راغې:

Scanned by CamScanner

﴿إِنَّكَ لَا تُسْمِعُ الْمَوْتَىٰ﴾ نه دې کفارو ته دعوت ورکوي او هغوي ايمان نه راوړي.

آيت راځي:

﴿إِنَّكَ لَا تُسْمِعُ الْمَوْتَىٰ﴾ ته کفارو ته اسماع نه شي کولې لکه مثال د ذاکر او غافل څه شي دي مثل الحي والميت مثال يې د ژوندي او مړي دي مثال د عمر فاروق او ابوجهل څه شي دي ﴿أَوَمَن كَانَ مَيْتًا فَأَحْيَيْنَاهُ﴾ هغه چې مړ وه بيا مونږ ژوندي کړو دا عمر فاروق رضي الله عنه دي نو مړ خو نه وه کنه هغه مرګ دده چې وه حالت د کفر دده وه او احياء دده چې وه حالت د اسلام دده وه.

نو استدلال د منکرينو په دغه طريقه دي چې دلته تشبيه د کفارو له مړو سره ده او وجه د شبهې مشبه به کې ازيد وي د مشبه نه خو دا تشبيه د کفارو د مړو سره په نفي د سماع کې ده دوي داسې وايي.

جواب به دا وي په طريقينو باندې يو خو دا چې تشبيه د موتى وو ده له کفارو د موتى وو سره دې آيت کريمه کې دا په نفي د سماع کې نه ده بلکې په نفي د فهم او د جواب تسليمي کې ده که ته وايي چې دا تشبيه کفارو د موتى وو سره په نفي د سماع کې ده نو معنى دا شوه:

﴿إِنَّكَ لَا تُسْمِعُ الْمَوْتَىٰ﴾ ته اورول نه شي کولې کفارو لره.

هغه کافران چې سماع نه لري دوي په نفي د سماع کې په شان د موتى وو دا نفس کذب نسبت دې قرآن کريم لره ددې معنى دا شوه چې کافران ټول کاڼه دي لکه مړي چې کاڼه دي نو دا بداهتا دروغ دي کافر لکه کاڼه دي لکه مړي چې کاڼه دي نو دا بداهتاً دروغ دي کافر لکه کاڼه دي تشبيه د کفارو له مړو سره دا په نفي د سماع کې چې ورکوي کذب لازميږي مونږ ګورو چې کافران کاڼه نه دي نو دا تشبيه په نفي د سماع کې نه ده دا تشبيه ده په نفي د فهم کې او په نفي د جواب تسليمي کې لکن لا يجيبون يا لا يقدر ان يجيب قدرت نه لري چې واپس جواب درکړي او يا په نفي د فهم کې ده ته اسماع نه شي کولې کفارو لره هغه کفار چې په نفي د فهم د کلام ستا کې دي په شان د مړو نو دوي ستا د خبرې تسليم نه کوي لکه مړي ته

Scanned by CamScanner

چې لګيا يې تسليم نه کوي دوي ستا خبرې ته جواب تسليمي نه درکوي لکه څنګه چې مړي ته جواب تسليمي نه وي نو په دغه معنی باندې دا تشبيه شوې ده.

دويم دا چې دلته نفي د اسماع راغلي ده او نفي د اسماع مستلزم نفي د سماع لره نه ده.

﴿إِنَّكَ لَا تُسْمِعُ﴾ ته اسماع نه شي کولې.

أسمع يُسمع تُسمع باب د افعال دي او هغه متعدي دي نو نفي د اکرام د غير نه مستلزم نه دي دې لره چې هغه کريم نه دي.

دلته د نفي د اسماع ده چې ته اسماع نه شي کولې نو دا دليل ددې نه دي چې نفسِ سماع هغوي ته نشته ايات هغې نه ساکت دي.

دريمه دا چې ﴿إِنَّكَ لَا تُسْمِعُ الْمَوْتَىٰ﴾ خطاب نبي عَلَيْهِ السَّلَامُ ته دوي ته اسماع نه شي کولې دا خو يو مسلم حقيقت دي دا مړي په ځای پريږده مثلاً زه به تاسو ناستو خلکو کې يوه ته وايم ته خبره اوري که نه يې اوري اوري کنه تا ته دا قوه سامعه نبي عَلَيْهِ السَّلَامُ درکړي که خدای تعالی درکړي؟ خدای تعالی درکړې ده کنه نو تا ته دا اسماع نبي عَلَيْهِ السَّلَامُ نه ده کړي بلکې خدای تعالی کړې ده صحيح ده ته ژوندې يې بنه اوريدل کولې شي زه ويلې شم چې نبي عَلَيْهِ السَّلَامُ تا ته اسماع نه ده درکړي بلکې خالق درکړي.

نو دا دليل ددې شو چې ته سماع نه لرې؟ نفي د نبي عَلَيْهِ السَّلَامُ نه د اسماع شوې ده دليل د نفي د سماع خو نه دي کنه ته اسماع نه شي کولې خالق سماع ورکولې شي ته يې نه شي کولې نو دا خو په ژوندو کې هم قوه سامعه نبي عَلَيْهِ السَّلَامُ نه دي درکړې د نبي عَلَيْهِ السَّلَامُ نه نفي د اسماع په ژوندو کې هم کيدې شي پاتې خو لا مړي شول بلکې ده ته دا قوه چې ورکوي پيغمبران يې نه ورکوي خالق يې ورکوي ورته:

﴿إِنَّكَ لَا تُسْمِعُ﴾ ته اسماع نه شي کولې.

وروسته تسليم خپله کوي:

﴿إِن تُسْمِعُ﴾ ته اسماع نه شي کولې.

﴿إِلَّا مَن يُؤْمِنُ﴾ څوک چې مؤمن وي هغه ته بيا اسماع کولې شي.

Scanned by CamScanner

يعني معنى دا ستا دا خبرې په ﴿مَن يُؤْمِنُ﴾ باندې اثر كوي هغوي ترې فهم اخلي هغوي جواب تسليمي دركوي او كوم چې كفار او موتى دي په شان د موتى وو دي هغوي ترې فهم نه اخلي هغوي جواب تسليمي نه دركوي زما دغو جوابونو ته تفاسير اشاره كوي :
التفسير المنير للزحيلي جلد ۲۰ صفحه ۳۱ :

والمراد من نفي الاسماع للموتى الاسماع الذي ان يعقبه اجابة وتفاعل وتفاهم .

نفي د هغه اسماع راغلې ده كوم اسماع پسې چې وروسته جواب وي او فهم وي ته هغه اسماع نه شي كولې چې هغوي ترې فهم واخلي او تا ته جواب تسليمي دركړي .

فلا يعارضه ثبوت السماع من جانبهم . دا معارض نه شو د هغه آحاديثو سره چې هغې نه ثابتيږي ثبوت د سماع د جانبه د مړو نه هغې سره هيڅ معارضه د آيت نشته دي لكه حديث كې راځي :

ان الميت يسمع قرع نعال المشيعين اذا انصرفوا عنه .

نو ددې او هغې په مينځ كې څه مخالفت نشته دي دلته نفي د اسماع ده هلته ثبوت د سماع دي .

دلائل د مثبتينو د سماع الموتى :

مخكې دلائل د نافيينو وه .
دليل د مثبتينو لپاره روايات د بخاري وغيره كتبو دي .
اول دليل : صحيح البخاري جلد ۵ صفحه ۹۷ معرب بيروت چاپ پاكستان چاپ باب الجنائز صفحه ٦٨ :

عن ابي طلحة ان نبي الله ﷺ امر يوم بدر بأربعة وعشرين رجلاً من صناديد قريش .

ورځ د بدر كې امر وكړو ۲۴ كسان د مشرانو د قريشو نه چې مړه پراته وه د بدر ميدان كې .

فقذفوا . واچولې شول .

Scanned by CamScanner

في طوي من اطواء بدر. په يو کوهي کې له کوهيانو د بدر نه.

خبيث مخبث. هغوي ته اشاره ده.

وكان اذا ظهر على قوم اقام بالعرصة ثلاث ليال. د رحمت عالم طرز او طريق دا وه کوم قوم باندې به چې غالبه شو د هغوي د وړاندې ميدان کې به يې درې شپې تيرولې داد زړه ور انسان کار وي.

فلما كان ببدر اليوم الثالث. دريمه ورځ چې راغله.

امر براحلته فشد عليها رحلها. امر يې وکړو چې ما ته اوښ برابر کړې زه ځم د جنګ ميدان ته.

ثم مشى واتبعه اصحابه وقالوا ما نرى ينطلق الا لبعض حاجة. زمونږ ګمان دا وه چې دې روان دي بعضې حاجت لره.

حتى قام على شفة الركي. په غاړه د هغه کوهي باندې ودريده.

فجعل يناديهم. آواز کوي.

باسمائهم. د هغوي نومونه اخلي.

واسماء آبائهم يا فلان بن فلان ويا فلان بن فلان ايسركم انكم اطعتم الله ورسوله. آيا اوس به خوشحال نه وي که تاسو تابعداري د خداى تعالى او د نبي عَلَيْهِ السَّلَام کړې وي.

فانا قد وجدنا ما وعدنا ربنا حقاً.

مونږ سره وعده د امداد او د نصرت وه هغه مونږ حقه بيا مونده.

فهل وجدتم ما وعد ربكم حقاً.

تاسو مونده کړه وعده د عذاب چې تاسو سره وعده حقه شوې وه خطاب مړو ته کوي.

قال. راوي وايي.

فقال عمر يا رسول الله صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ما تكلم من اجساد لا ارواح لها.

Scanned by CamScanner

خبرې کوي جسد ونو سره چې روح نه لري .

فقال رسول الله صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ والذي نفس محمد بيده ما أنتم بأسمع لما أقول منهم . نه يې تاسې أسمع هغه څه لره چې زه قول کوم دوي ته منهم له دوي نه تاسو د دوي نه أسمع نه يې بلکې دوي در نه أسمع دي .

بل حديث به وروسته راشي هغې کې دا الفاظ زيات دي :

ولكن لا يقدران يجيب . قدرت نه لري چې جواب راکړي باقي دوي أسمع دي تاسو أسمع نه يې له اقوالو زما لره بلکې دوي أسمع دي له تاسو نه له وفات سره قوات د حس چې دي دا تيزيږي کمزوري کيږي نه يو عالم بيان کوه نو هغه ووېل حقيقت د موت خو نه تاسو څکلي او نه ما چې سره پوه شو څه حالات دي خو :

النوم اخ الموت . خوب د مرګ ورور او هم مثل دي .

نو ګويا کې خوب نيم مرګ دي په دې کې حواس ظاهره مړه شي او حواس باطنه فعال وي کار کوي نو وايي راځي چې دې خوب ته لاړ شو چې دې کې حواس کار کوي او که نه يې کوي تيزيږي او که کمزورې کيږي بيا يې مثال ورکړو وايي مقبره کې مړي د دنيا هر قسم کامرې دي پسې راوړي نه شي کشف کولې هر څومره کوشش چې وکړي وايي چې کله سړي ويده شي هغه مړ پلار يا ورور په خوب کې ګوري د هغوي سره ملاقات کوي د دنيا يوه آله يې هم نه را اخلي او خوب نه بعد يې دا نظر دومره تيز شي چې هغه مړي بيا هم ګوري ملاقات ورسره کوي .

دا دليل ددې دي چې دا خوب کې ستا دا نظر تيز شو د دنيا نه کم نه شو دنيا کې دې ستر ګو هلته کار نه کوه او د خوب نه بعد يې کار شروع کړ وايي چې دا نيم مرګ چې خوب دي دلته نظر دومره تيز شو نو هغه پوره مرګ کې به لا څومره تيزوي هلته نظر و نه نور هم تيز شي دا حجابات مينځ کې ختم شي دا دې دنيا د پاره وي .

ما أنتم بأسمع لما أقول منهم . نه يې تاسو أسمع اقوالو زما لره ددوي نه بلکه دوي أسمع دي .

Scanned by CamScanner

دا قوي دليل د مثبتينو دي نافيين به تاويلات كوي چې دا خو معجزه وه د نبي عَلَيْهِ السَّلَام
او تاسو أسمع لما أقول ، زه چې څه وايمه دا دې وخت پورې خاص وه نو دا خو داسې تقديرات
دي چې خپلې رايې ته حديث رابنکل دي چون چرا په يو حديث کې خو څه ګران کار نه دي
دليل پيش کوه او د هغې نه يو جواب کوه خو جواب بايد معقول وي په دې الفاظو کې کوم
ځای کې تخصيص تر ذات المصطفى موجود دي په کوم ځای کې اشاره معجزې ته ده .

مطلب د حديث دا دی چې زه تاسو ته هم خبرې کوم نن مې دوي ته وکړې خو تاسو أسمع
اقوالو زما له منهم نه يې تاسو هم زما خبرې اورې دوي يې هم اورې خو تاسو ترې أسمع نه
يې بلکې دوي أسمع دي او په دې باندې د نافيينو د هغه قول رد هم وشو دې حديث کې دا
حديث ما دې پاره را واخيست اګر که دې کې الفاظ کم هم دي چې :

لا يقدر أن يجيب . قدرت نه لري چې جواب ورکړي .

بخاري بل ځای کې هغه روايت ذکر کړې دي ما هغه را وانخيست دا مې را واخيست
ځکه چې په دې کې څه الفاظ موجود دي چې نبي عَلَيْهِ السَّلَام بعد ثلاثة ايام راغې دوي ته
نافيين دا وايي چې څنګه مړ شي او دفن شي دې وخت کې چې فرشتې راشي وايي دې وخت
کې دوي اوري بيا يې وروسته نه اوري نو دلته ثلاثة ايام تير شوې دي نکير منکر فرشتې
ترې لا پخوا تللې دي هغه ترې نه تلې دي او دوي ته سماع ثابته ده .

(۲) دويم روايت : صحيح البخاري جلد ۲ صفحه ۱۱۳ باب الجنائز کې دا حديث
مذکور دي حضرت انس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ راوي دي :

عن النبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قال العبد اذا وضع في قبره . نبي اکرم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمائي بنده
چې کله کيخودلې شي قبر کې .

وتولي . خلک ترې وګرځي .

وذهب اصحابه حتى انه ليسمع قرع نعالهم . دې اوري هغه ټکارې د نعل د دوي دوي
اوس څه وايي د پنو غږ اوري د بل شي نه اوري نو دې کې کله دا راغلي چې بل نه اوري خو
اشاره دې ته ده چې د پنو ترپاريو کمزورې اواز دې چې څوک په غوږو ډير کمزورې نه وي

Scanned by CamScanner

هغه يې اوري نو دا مړي دومره اسمع دي چې هغه کشارې هم اوري چې خلک واپس راروان وي دلته چې څوک دا تاويل کوي چې د پښو ترپار اوري بل شي نه اوري.

دا بعينه داسې تاويل دي لکه يو سړي ووايي نعل خو نعلينو ته وايي نعال ځان ته يو قسم بوټ دي چې حديث کې نعال راغلو هغه اوري او د بوټانو ترپار نه اوري د چپړو هم نه اوري ځکه حديث کې نعال راغلې د حديث دا مقصد دي چې دوي أسمع دي حتی دوي چې دې هغه نعال د مشيعينو ډير کمزورې دي هغه هم دوي اوري.

اتاه ملكان فاقعداه فيقولان له. راشي ملکان ورته کيني له ده سره وايي ده ته.

ماكنت تقول في هذا الرجل محمد ﷺ. د نبي عليه السلام متعلق تپوس ترې نه کيږي دا حديث بخاري کې څو ځايه مکرر دي.

بل ځای الفاظ دادي:

ان الميت ليسمع قرع نعال المشيعين له اذا انصرفوا عنه.

هلته دا الفاظ دي يقيناً دا مړي اوري ترپارې.

نعال المشيعين له اذا انصرفوا عنه. دا خلک چې ترې راوګرځي دا اوري.

(۲) دريم روايت: عون المعبود شرح سنن ابي داؤد جلد ۳ صفحه ۳۷۲ کې ذکر کړي.

ابن عبدالبر تمهيد کې هم را اخيستي:

وقد صح عن ابن عباس مرفوعاً ما من احد يمر على قبر اخيه المؤمن. نشته يو کس چې، هغه ديو مؤمن وروړ په قبر مرور وکړي.

دويم روايت کې راځي:

بقبر الرجل كان يعرفه في الدنيا. چې دنيا کې پيژنده.

فيسلم عليه. سلام پرې واچوي.

الا عرفه. مګر هغه يې وپيژني.

ورد عليه. رد پرې وکړي وعليک ورته ووايي.

Scanned by CamScanner

دليل د سماع دي ظاهراً ځکه چې هغه دده سلام وانه وري نو بيا څه پوه شو چې په ما چا سلام اچولې نو رد ځنګه وکړي نو دا دليل د سماع دي چې هغوي يې اوري ځکه جواب ورکوي.

(۴) څلورم روايت: روايت د الموطأ دي جلد ۱ صفحه ۲۸:

وحدثني عن مالك عن العلاء بن عبدالرحمن عن ابيه عن ابي هريرة رضي الله عنه ان رسول الله صلی الله علیه وسلم خرج الى المقبرة فقال السلام عليكم دار قوم مؤمنين وانا ان شاء الله بكم لاحقون.

دا روايت مسلم کې هم شته ټول کتب الحديث دا را اخلي چې کله مقبرې ته څوک ځي نو مړه ګانو سره به يې د سلام طرز او طريق څه وي نو دا الفاظ درته ښايي:

السلام عليكم دار قوم مؤمنين وانا ان شاء الله بكم لاحقون.

نو السلام عليكم دا هم خطاب دي ان شاء الله بكم دا هم خطاب دي دا ټول خطابات داسې خطابات دي چې هغه صاحب به يې اوري که نه يې اوري بيا ددې سلام څه فائده شوه چې هغه يې اوري نه.

دا داسې مسئله ده چې ابن قيم او ابن تيميه هغه هم له دوي نه په کې او وښتي دي نور خو هره مسئله کې ددوي مقتديان هغه دواړه وي.

خو په دې مسئله کې ابن قيم هم قائل د سماع الموتى دي داد هغه کتاب دي الروح ددې په صفحه ۷ باندې:

المسئلة الاولى وهي هل تعرف الاموات زيارة الاحياء وسلامهم ام لا؟

مړي د ژوندو په ملاقات باندې دا ژوندي پيژني او که نه او سلام يې اوري او که نه.

دې کې بيا حديث شروع کوي اول حديث هم دا ذکر کوي:

ما من مسلم يمر على قبر اخيه كان يعرفه في الدنيا فيسلم عليه الا رد الله عليه روحه حتى يرد عليه السلام. سلام جواب واپس کړي.

فهذا نص في انه يعرفه بعينه ، ويرد عليه السلام.

Scanned by CamScanner

داد ابن قيم قول دي دا نص په دې کې دي چې دا يې بعنيه وپيژني چې هغه فلاني راغلې دي او وعليك ورته وايي .

بيا حديث ذکر کوي :

وقد شرع النبي ﷺ لأمته اذا سلموا على أهل القبور ان يسلموا عليهم سلام من يخاطبونه .

شريعت دادى داسې سلام وکړه خطاب په کې کوي نو ورته به وايي السلام عليکم دار قوم مؤمنين چې دا روايت د مسلم نسائي ابن ماجه مسند ابن حنبل د تهولو دي.

بيا ابن قيم وايي :

وهذا خطاب لمن يسمع ويعقل . دا خطاب هغه چا ته کيږي چې اوري او پوهيږي هم .

ولولا ذلك لكان هذا الخطاب بمنزلة خطاب المعدوم والجماد . که داسې نه وې نو دا خو بيا خطاب جماد ته شو يا معدوم ته .

يو څوک نشته او ته لګيا يې سلامونه اچوي دا خو د ليونو کار دي او يا سړي کاڼي ته لګيا دي سلام پرې اچوي يا يې بوټي ته اچوي .

دې نه بعد بيا اجماع نقلوي :

والسلف مجموعون على هذا وقد تواترت الاثار عنهم بأن الميت يعرف زيارة الحي له ويستبشروا به .

د سلفو اجماع په دې باندې ده چې مړي د ژوندو په زيارت پوهيږي چې سلام واچوي وعليك وايي ورته په دې کې تواتر د آثارو دي .

(٥) پنځم روايت : ابن ابي الدنيا د كتاب القبور نه الروح ذکر کوي په دغه مذکوره صفحه ۷ باندې چې د ابن قيم تصنيف دي :

حدثنا محمد بن عون حدثنا يحيى بن يمان عن عبد الله بن سمعان عن زيد بن اسلم عن عائشة رضي الله عنها قالت قال رسول الله ﷺ : ما من رجل يزور قبر اخيه.

نشته يو سړي چې زيارت قبر د ورور کوي .

Scanned by CamScanner

ويجلس عنده الا استأنس به . هغه پرې ألفت حاصلوي .

ورد عليه حتى يقوم . چې سلام اچوي وعليك وايي تر څو چې ترې پاڅي .

(٦) شپږم روايت : فتح الباري دابن رجب حنبلي جلد ۲ صفحه ۵۲۹ کې ذکر کړې دي :

وروي ابو الشيخ الاصبهاني (في كتاب ثواب الاعمال) باسناد له عن عبيد بن مرزوق قال

كانت بالمدينة امرأة . مدينه منوره کې يوه زنانه وه .

يقال لها ام محجن . دا يې نوم وه .

تقم المسجد . چې هغې به جارو کوه مسجد لره .

فماتت . هغه وفات شوه .

فلم يعلم بها النبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ . نبي عَلَيْهِ السَّلَامُ پرې پوه نه شو چا ورته ونه ويل .

فمر على قبرها . تير شو په قبر د هغې باندې .

فقال ما هذا القبر ؟ دا قبر د چا دي .

قالوا ام محجن فقال : التي كانت تقم المسجد ؟ هغه جو مات به يې چې جارو کوه هغه .

قالوا نعم فصف الناس وصلى عليها . صفونه يې جوړ کړو مونځ د جنازې يې پرې وکړو .

ثم قال . بيا نبي عَلَيْهِ السَّلَامُ دې بي بي ته مخاطب شو .

اى العمل وجدت أفضل ؟ اي بي بي کوم يو عمل دې افضل بيا موندو .

قالوا يا رسول الله أتسمع ؟ دا يې اوري .

قال ما انتم باسمع منها . تاسو ددې نه أسمع نه يې .

هغه ځوک چې د بخاري په روايت کې دا تاويل کوي چې :

ما انتم بأسمع لما أقول منه .

جواب دا کوي چې دا معجزه وه لما اقول نه يې ثابتوي چې زما قول کې دوي تاسو نه

أسمع دي د هر چا قول کې خو نه دي نو دلته خو لفظ د لما أقول هم نشته دي .

Scanned by CamScanner

ما أنتم بأسمع منها . نه يې تاسو أسمع ددې نه بلکې دا بې بې أسمع ده له تاسو نه .

فذكر انها اجابته قم المسجد .

وايي دا روايت هم شته دي په کې چې بي بي آواز ورکړو ورته چې د جومات جاروکول په عباداتو کې افضل وه دې چونکې دا عمل زيات کړې وه ثمره يې وليدله .

دا واقعه فيض القدير شرح الجامع الصغير جلد ١ صفحه ١١٣ کې هم ذکر کړې .

(۷) اوم روايت : المعجم الكبير للطبراني جلد ١٥ صفحه ٢٩٦ :

حدثنا عمرو بن حفص السدوسي حدثنا ابو بلال الاشعري حدثنا يحيى بن العلاء عن عبدالاعلى بن عبدالله بن ابي فروة عن فطن بن وهب عن عبدالله بن عمير قال مر رسول الله صلى الله عليه وسلم على مصعب بن عمير حين رجع من أحد .

واپسي کې أحد نه چې راتلو مصعب بن عمير رضي الله عنه شهيد وه هغه ته ودريدلو .

فوقف عليه وعلى اصحابه . شهيدان وه .

فقال اشهد انكم احياء عند الله . گواهي کوم چې تاسو عندالله ژوندي يې .

فردوهم وصلوا عليهم . د جنازې مونځونه يې پرې وکړه .

فوالذي نفس محمد بيده لا يسلم عليهم الا ردوا عليه الى يوم القيامة . سلام به نه اچوي په دوي باندې يو کس مګر دوي به ورته وعليك وايي تر ورځې دقيامت پورې .

(۸) اتم روايت : المنامات د ابن ابي الدنيا را اخيستې جلد ١ صفحه ١٣ د عبدالرحمن بن ابي ليلى روايت دي .

قال : وايي .

الروح بيد ملك . انسان چې مړ شي روح يې په لاس د يو فرشتې کې وي .

يمشي مع الجنازة . جنازې سره روان يې .

يقول . وايي دا فرشتې دې انسان ته .

Scanned by CamScanner

أسمع ما يقال لله. واوره چې څه ستا باره کې اوريدل کيږي ؟
نو دې يې اوري کنه څوک يې تعريف کوي څوک يې بې ځايه صفت کوي نو په هغې يې بيا رټي دا بې ځايه صفت لکه مړ شو خو دا قطب دوران وه يادا غوث جهان وه دا قيوم زمان وه نو هغه چې دې مقام والا نه وي دا فرشته ورته وايي :
أسمع ما يقال لله. واوره څه درته وايي هغه چې ويلې شي تا لره نو دا يې اوري ځکه ورته وايي :
فاذا بلغ حضرته دفنه معه. چې کله لحد ته ورسيږي روح ورسره دفن کړي.
شرح الصدور بشرح حال الموتى والقبور امام سيوطي رَحِمَهُ اللّٰهُ جلد ۱ صفحه ۱۰۱ دا روايت ذکر کړې دي.
اهوال القبور جلد ۱ صفحه ۱۳۶ کې هم دا رواي تذکر کړې دي.
دغه اته روايت سماع ثابتوي موتى وو لره دې نه بعد د مفسرينو چند اقوال دي تائيداً.

دسماع په رابطه د مفسرينو اقوال :

روح المعاني جلد ۱۱ صفحه ۵۵ پوره تحقيق يې په دغه صفحه کړې دي او دا ټول احاديث يې ذکر کړې دي او پوره تحقيق سره يې دا مسئله ذکر کړې ده او په آخره کې وايي حقه داده چې سماع الموتى ثابته ده، د جانبينو دلائل د جانبينو نه جوابات دا ټول يې ذکر کړې دي.
وذهبت طوائف من اهل العلم الى سماعهم في الجملة. يوه ډله د علماء ذهاب کوي سماع د موتى وو لره.
وقال ابن عبد البر ان الاکثرين على ذلك. اکثر علماء په دې دي.
وهو اختيار ابن جرير الطبري. دغه رايه چې سماع موتى ثابتوي اختيار مذهب د ابن جرير الطبري دي.
وكذا ذكر ابن قتيبة وغيره.
دا رنګې اضواء البيان في ايضاح القرآن بالقرآن جلد ٦ صفحه ۱۲۹ :

Scanned by CamScanner

ان سماع الموتی ثبت عن النبي ﷺ في احاديث متعددة ثبوتاً . د مړو سماع د نبي عليه السلام نه په ډيرو احاديثو ثابته ده دغه رواياتو ته اشاره ده .

لا مطعن فيه . چې څه طعنه هم پرې نشته .

ولم يذكر ﷺ أن ذلك خاص بانسان ولا بوقت . که دا څوک وايي چې روايت د بخاري خاص تر نبي عليه السلام وه د هغه اقوال يې اوريدل د بل نه اوري که دا څوک وايي چې :

ان الميت يسمع قرع نعال المشيعين . دا خاص دي تر دغه وخته پورې وروسته يې نه اوري نو دې وايي :

ولم يذكر ﷺ ان ذلك خاص بانسان ولا بوقت . دې تقيداتو ته څه ضرورت نشته .

دا رنګې الفجر الساطع الزرهوني شرح البخاري جلد ۴ صفحه ۱۸ دې کې تاويلونه ذکر کوي .

وقال السهيلي : اذا جاز ان يكونوا في تلك الحالة عالمين جاز ان يكونوا سامعين . بي بي عائشې ته چې چا دا حديث پيش کړې وه نو هغې ترې نه تاويل دا کړې وه چې هغلته نبي عليه السلام أسمع نه دې ويلي عالمين يې ورته ويلي دوي عالمين دي ستاسې نه هغه الفاظ داسې دي نو دوي ترجيح روايت د عائشې بي بي ته ورکوي ليکن محدثين وايي چې عائشه بي بي دلته موجوده نه وه او دا نور راويان عمر فاروق رضي الله عنه دي موجود دي روايت د عائشې بي بي ته څنګه ترجيح ورکول کيږي په روايت د عمر فاروق رضي الله عنه هغه خپله اوريدلي عائشې بي بي د بل چا نه اوريدلي نو هلته لفظ دا دی :

ما انتم بأسمع . بأعلم نه دي بأسمع دي .

سهيلي جواب کوي که د عائشې بي بي قول ته مونږ لاړ شو چې :

ما انتم اعلم . دوي عالمين دي سامعين نه دي عالمين دي .

اذا جاز ان يكونوا في تلك الحالة عالمين جاز ان يكونوا سامعين . چې عالمين شول سامعين په خپله دي چې سړي پوه شي نو پوهه خو وروسته د سماع نه راځي يو څوک چې

Scanned by CamScanner

خبره وانه وري پوه به په څه شي نو سهيلي د عائشې بي بي د قول جواب کوي اول خو يې بنه تفصيل کړې او ويلې دي چې د عائشې بي بي قول نه د عمر فاروق رضي الله عنه قول ته ځکه ترجيح ده چې هغه موجود ده په دې محضر او دا عائشه بي بي نه وه د بل چا نه نقل قول کوي نو هغه ته ترجيح ده او روايت دواړه بخاري را اخيستې دي د عائشې بي بي يې هم را اخيستې دي د عمر فاروق رضي الله عنه يې هم را اخيستې .

بيا دويم جواب دا کوي څه د غه حال کې عالمين خو عائشې بي بي هم منلې دي چې دا خو يې ويلې دي نو چې عالمين شول .

جاز ان يكونوا سامعين واما استدلالها بالآيتين . كه عائشه بي بي د آياتينو نه استدلال کوي .

إنك لا تسمع الموتى فاجيب عنه باجوبة احدهما ما سبق عن قتادة ان الله تعالى احياهم حتى اسمعهم .

خداى تعالى ژوندي کړل ورواييې رول .

قال مغلطاي . على تأويل قتادة فقهاء الامة وجماعة اهل السنة وعلى ذلك تأوله عبدالله بن عمر وهو راوي الحديث .

ثانيها ما ذكره المصنف هنا عن عروة ان محل نفي سماعهم حين استقرارهم في النار لا قبل ذلك .

کله چې دوي مستقر په اور کې وي هلته يې نه اوري مخکې د هغې نه يې اوري .

ثالثها ما قاله الاسماعيلي ان اسماعهم اي ابلاغ صوت النبي صلى الله عليه وسلم لهم انما كان من الله لا من النبي صلى الله عليه وسلم .

دې ته ما مخکې اشاره کړې وه نبي عليه السلام نه نفي شوې ده ابلاغ دې نه کوي خداى تعالى يې کوي .

هو كقوله تعالى : ﴿أَفَأَنتَ تُسْمِعُ الصُّمَّ أَوْ تَهْدِي الْعُمْيَ﴾ اى الله هو يهدي ويوفق ويوصل الموعظة الى اذان القلوب لا انت .

Scanned by CamScanner

رابعها ما قاله السهيلي ايضاً واوضحه ابن حجر ان المراد بالموتى و بمن في القبور في الايتين الكفار الاحياء مجازا شبهوا بالموتى في عدم انتفاعهم بما يسمعون اى أنك لا تسمع من هم في حال الموتى او في حال من سكن القبور وعلى هذا لا يبقى في الآية دليل على ما نفته عائشة رضي الله عنها أصلاً.

داد مړو خبره نيخي ده نه داد كفارو خبره كوي.

دارنګي اكمال المعلم شرح صحيح مسلم للقاضي عياض جلد ۳ صفحه ۲۰۳:

قد جاء الكلام على سماع الموتى اخر الكتاب ايضاً والصواب ما اثبتناه. تفصيل كوي ټول قاضي عياض صاحب نو بيا آخره كې وايي حقه داده:

ما اثبتناه.

هغه چې سماع الموتى مونږ ثابته كړه دغه حقه ده.

دارنګي اكمال المعلم شرح صحيح مسلم للقاضي عياض جلد ۸ صفحه ۲۰۴:

قال القاضي عياض قال والذي يحمل عليه سماعهم هو ما يحمل عليه سماع الموتى في احاديث عذاب القبر وفتنته التي لا مدفع فيها.

داد عذاب قبر متعلق چې څومره روايات دي دا ټول دلائل د سماع دي چې هغې د پاره هيڅ دفاع نه كيږي.

وذلك باحيائهم أو إحياء جزء منهم د حياء جزء منهم يعقلون به ويسمعون.

يا يې ټول ژوندي كړي يا يې څه حصه ژوندي كړي چې پوه هم شي پرې اوري يې هم.

ويجيبون في الوقت الذي يريده الله تعالى.

كله چې د خداى تعالى خوښه وي هغه وخت كې جواب هم وركوي بيا رد د سلام كوي.

دارنګي شرح النووي على مسلم جلد ۹ صفحه ۲۵۳:

قال المازري قال بعض الناس الميت يسمع عملاً بظاهر هذا الحديث ثم انكره المازري وادعى ان هذا خاص في هؤلاء ورد عليه القاضي عياض.

Scanned by CamScanner

ويلي دي چې دا هغې پورې خاص دي او د نبي عَلَيْهِ السَّلَام خبرې اوريدلې او قاضي عياض پرې رد کړې دي .

وقال يحمل سماعهم على ما يحمل عليه سماع الموتى في احاديث عذاب القبر وفتنة التي لامدفع لها .

وذلك باحيائهم او احياء جزء منهم يعقلون به ويسمعون في الوقت الذي يريد الله .

هذا كلام القاضي وهو الظاهر المختار الذي يقتضيه احاديث السلام على القبور .

داد امام نووي رَحِمَهُ اللَّهُ خپل قول شو دغه سماع الموتى چې ثابته ده دا ظاهره ده دغه مختار قول دي دغه مقتضى ده احاديثو د سلام دي سلام چې اچوي دليل د سماع وي که سماع نه واي نو سلام څه د پاره وو بيا .

د ديوبند د علماو اقوال په دغه مسئله :

العرف الشذي للكشميري جلد ۳ صفحه ۴۴۱ ، السلام عليكم دار قوم مؤمنين ددې شرحه کوي :

ظاهر حديث الباب وغيره من كثير من الاحاديث يدل على سماع الموتى . دا حديث او دغه شان ډير احاديث دې دلالت کوي په سماع الموتى باندې .

واشتهر على ألسنة الناس ان الموتى ليس لهم سماع عند ابي حنيفة . د خلکو په ژبه مشهوره شوې ده چې دا مړو لره سماع نشته په نزد د امام ابو حنيفه رَحِمَهُ اللَّهُ باندې .

دې اوس جواب کوي :

وصنف ملا علي القاري رسالة وذكر فيها ان المشهور ليس له اصل من الأئمة اصلاً . مشهوره داده چې د امامانو نه دې کې څه اصل نه دي موجود چې امام صاحب کنې دا قول کړې .

بل أخذ هذا من مسألة في باب الأيمان . قسم کې چې کومه مسئله ده ما مخکې ذکر کړه ،

انه اذا حلف انه لا يتكلم مع فلان فمات الرجل فتكلم معه على قبره ميتاً لا يحنث .

دې نه يې استدلال کړې دي :

Scanned by CamScanner

اقول . شاه انور شاه صاحب وايي زه جواب كوم .

ان وجه عدم الحنث ان مبني الأيمان على العرف واهل العرف لا يعلمون ان الموتى تسمع.

عرف كې دا معروف نه ده چې مړي څه اوري .

والمحقق . تحقيق داده .

ان اباحنيفة لا ينكر سمع الاموات . هغه د سماع الموتى منكر نه دي .

وان خالف ابن الهمام . اګر که په احنافو كې ابن همام مخالف دي .

وقال ان الموتى لا تسمع وان ذخيرة الحديث تدل على سمع الموتى وقال الشيخ ان الموتى لا تسمع ويستثنى منه سمع قرع النعال والسلام عليكم .

دارنګې اتحاف القاري جلد ۴ صفحه ۱۷ :

وقال السهيلي عائشة لم تحضر وغيرها ممن حضر أحفظ للفظه عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ .

بي بي عائشه موجوده نه وه نور موجود وه هغه چې لا يعلمون وايي يا لفظ د ما انتم باعلم وايي او هغوي باسمع وايي وايي د نورو قول ته اعتبار دي .

وقد قالوا . نور صحابه روايت دا کوي .

يارسول الله اتخاطب قوماً قد جيفوا . د جيفوا معنى اى صاروا جيفاً فقال ما انتم باسمع لما اقول منهم واما نفيها سماع الموتى واثباتها العلم لهم فجوابه ان العلم لا يمنع من السماع .

علم خو مانع د سماع نه دي بلكې مثبت د سماع دي .

قاله البيهقي . دا قول امام بيهقي كړې دي .

دارنګې شرح بلوغ المرام صفحه ۱۲۳ :

فاذا كان بصفة عامة لا يعرف الاسماء سلم عليهم بصفة الاسلام .

که يو عام مړي وي که نوم ورته ياد نه وي نوم دې نه اخلي .

دار قوم مسلمين يا مؤمنين دې ووايي .

Scanned by CamScanner

اذ الموتى يسمعون . څکه مړي خبره اوري .

دارنګې النافع الكبير د عبد الحي لكهنوي رَحِمَهُ اللّٰهُ جلد ۱ صفحه ۲۷۲ :

والكلام قد وجهه اكثر الشراح بان الكلام ما يخاطب به الأفهام والأسماع وهو غير متصور في الميت وفهم منه بعض أصحاب الفتاوى انه مبني على عدم سماع الموتى فنسبوه الى القدماء ومن ثم اشتهر بين العوام ان عند الحنفية لا سماع للموتى والحق انهم بريئون عن ذلك . كما حققه ابن الهمام وغيره .

دا هغه مخکنۍ خبرې ته اشاره ده .

والمسئلة التي نحن فيها ليست مبنية عليه بل على ان الكلام والخطاب في العرف انما يطلق على الخطاب مع الحي ومع الميت لا يعرف كلاماً والأيمان مبنية على العرف فلذا لا يحنث بالكلام مع الميت اذا حلف لا يكلمه .

وكيف ينكر قدماء اصحابنا سماع الموتى . څنګه به زمونږ مشران امامان انکار وکړي د سماع موتى نه .

مع ظهور النصوص الدالة عليه واجماع اكثر الصحابة عليه . نصوص پرې دال دي اکثر صحابه پرې را غوند دي .

وقد انكرته عائشة رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا لكن قد زارت قبر اخيه عبد الرحمن رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ . دا ن خپل ورور عبد الرحمن رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ زيارت ته تللې وه .

وخاطبت معه . او خبرې يې ورسره وکړې .

كما هو مروي في جامع الترمذي وغيره . هغه خبرې يې داوي ورته او درېدله وايي د جنازې وخت کې نه ومه که وايي نو نه به وم درته راغلې خو د جنازې وخت کې نه وم اوس درته راغلمه خپل ورور سره خبرې کوي دا مخاطبه شوه په خبرو کې .

فعلم انها رجعت الى السماع . معلومه شوه چې دې رجوع سماع ته کړې که ددې اوس هم دا عقيده وايي چې زما ورور دا خبرې نه اوري بيا يې دا خبرې ولې کولې ورته چا سره يې

Scanned by CamScanner

خبرې کولې خپل وروز سره يې خطاب کړې دي .

والعقل ايضاً يوافق السماع فان السامع والفاهم انما هو الروح وهو لا يفني بالموة وفناء البدن لا يقدح في ذلك ولعلمي قد ينكشف حقية هذا الامر لمنكري السماع بعد موتهم وان طال انكارهم في حياتهم .

آخره کې ښه غصه شوې واي زما دې په خپل علم قسم وي چې حقيقت ددې کار به منکرينو د سماع ته له مرګ نه وروسته ښه ښکاره شي اګر که په دې ژوند کې يې ډير اوږد انکار د سماع الموتى نه کړې دي .

نو بعضې خلک د عائشې بي بي رجوع د دغه ځاى نه ثابتوي چې دې وروز خپل عبد الرحمن سره خطاب کړې دي او چې نه يې اوريدلو ولې خطاب کولو چې په پوهيدو ولې خطاب کولو جماد ته خلک خبرې نه کوي لرګي ته چې څوک خبرې کوي او هغه پرې نه پوهيږي داد عقلاء نه ، نه وي خو چونکې مسئله د ابتداء نه نزاعي ده د صحابه کرامو د زمانې نه په کې اختلاف شوې دي .

او ما زير بحث کړه چې عقول د عوامو هغه حق مسئلې ته ذهاب راشي او د جمهورو رأي ته چې سماع الموتى ثابته ده .

پاتې شوه دا مسئله چې نافيين بالکلية سماع نه مني او ديخوا بيا څه غلاط مونږ کې هم شته دي چې هغوي د سماع الموتى نه دا جوړ کړل چې څوک چيرته اولياء ته چغې وهي نو دا ادراک اوري د دغه نظر غلط دي سماع الموتى نفس الامر کې ثابته ده بعيد د مرده نه هم امکان لري که کرامتاً هغه ته خداى تعالى دا ورسوي هغه ستا حق کې دعاء وکړي مشکل حل شي نو د هغې معنى دا نه ده چې دنيا کې څومره چغې دي مرده ګان اوري چې څوک چيره چغه وهي نو پير بابا يې اوري دغه اجازت عوامو ته مه ورکوي چې هغوي دې دې ځاى نه چغې وهي يا پير بابا راورسيږي او يا زما مشکل حل کړي ها خواص د صوفيه چې کله حال د مراقبه کې وي او يا په پوره تفکر کې وي او رابطه کې وي د خپل شيخ سره هغه نه بعضې استمدادات روحي غواړي هغې ته شرک مه وايي هغه کتبو د تصوف او واقعاتو د سيرو کې معروف دي .

Scanned by CamScanner

دلیل وړاندې هغه حدیث هم جوړېږي د نبي اکرم ﷺ روضې ته یو صحابي راغې .

یا رسول الله ﷺ إستسق لأمتك فانهم قد هلكوا .

نو چا چې دا آواز کړي دا هم منکر سړي نه دي دا بلال بن حارث مدیني دي صحابي دي، هغه چا ته یې چې کړې هغه رحمت اللعالمین دي او دغه شان چا نه چې یو شي ورک شي نو آواز دي وکړي په جیګ آواز باندې :

یا عباد الله اعینوني . د خدای بنده ګانو زما مدد وکړي .

یو روایت کې راځي :

فان لله عبادا لا تراهم . د خدای بنده ګان دي مونږ یې نه ګورو هغه به دا ځاروي ده ته راونیسي او راپیدا به شي .

دا روایت د مصنف ابن ابي شیبة دي په کتاب الدعاء کې مذکور دي او ددې حواله د توسل مسئله کې هم ذکر شوې او دا شان معجم الکبیر د طبراني په جلد ۲ صفحه ۷۲ کې دا حدیث مذکور دي چې حضرت میمونه رضی الله عنها د نبي اکرم ﷺ سره په خدمت کې ده د شپې د تهجدو وخت دي نبي علیه السلام د اودس ځای ته لاړو اودس یې کولو بي بي خدمت کې ولاړه ده او د اودس په ځای کې نبي علیه السلام دا آواز وکړو :

لبیك لبیك لبیك نصرت نصرت نصرت .

خدمت کې حاضر یمه حاضر یمه امداد به درې وشي امداد به درې وشي .

چې را بهر شو بي بي ترې نه تپوس کوي تا سو چا سره خبرې وکړې ؟ وایي هاو .

قال هذا راجز بني کعب یستصرخني . دا د بني کعب د قبیلې راجز وه .

راجز چا ته وایي چې په ترنم کې شعرونه وایي د بني کعب د قبیلې یو شعر ویونکي وه .

یستصرخني . فریادي چغې یې ما ته وهلې .

نو نبي علیه السلام د لته نه امداد د هغه کړې دي نو د بعید نه دا سې څه آواز نبي علیه السلام ته یا اولیاء ته خدای تعالی اورسوي بعضې اوقاتو کې دا کیدې شي دا څه بعیده نه ده دا د هغه معجزه شوه او اولیاء ته که د غه شان آواز ورسیږي دا به د هغوي کرامت شي بعد الوفات ثابت

Scanned by CamScanner

دي خو ددې دا معنی نه ده کنه چې ټول عمر کې چې د خدای تعالی د اوازپه ځای به ته اولیاء ته چغې وهي لکه بعضې شیعه ګان او بعضې غلاط متبعین د هغوي چې د یا الله په ځای باندې د یا فلان ولي آواز بهتر ګڼي۔

دا مسئله چې سدِ باب ونه شي بیا بل طرف ته رسي داد یا علي مدد چغه د شیعه ګانو شعار دي اوس مجالسو کې به انتهائي ځان ترې ساتي زه ډیرو ځایونو کې د بریلي حضراتو جلسې ته چې لاړ شمه دا چغه په کې وهي نو بنه په نرمه یې پوه کړم چې صاحبانو داد شیعه ګانو په جلسو کې دا اوازونه کیږي زه خو تاسو پیژنم چې اهلسنت یاستي شیعه ګان نه یاستي خو یو بل سړي دلته راشي او تاسو د یا علي مدد چغې وهي هغه خو سره نه پوهیږي چې داد شیعه ګانو جلسه ده که داد اهلسنت جلسه ده نو ولې د شیعه ګانو نښې ځان کې راولي۔

یو کس راته ویلي داد محبت لپاره مونږ وایو چې محبت ښکاره کوي نو د شیعه ګانو سره دا فرق وکړي چې نعره یې صدیق ووایي نعره یې عمر ووایي نعره یې عثمان ووایي څلورمه مرتبه کې نعره یې علي ته راشي نو مونږ به پوه شو چې ترتیب د خلفاء تاسې مني نو چې تاسو نعره یې تکبیر نعره یې رسالت او ډارک نعره حیدري او دا شعار هم د شیعه ګانو دي نو دا افراط او غلو دوي کوي او په دې باندې نور څه نه وي هغه خپل بابا ګان شیعه ګان خوشحاله وي په دغه ځای کې دوي سره رابطه پته د سیاسي تنظیم د شیعه ګانو وي چې دا ونه وایي بیا په دوي هغه فنډ بندیږي هغه کوم چې دوي ته حواله وي هغه شي ورباندې بندیږي بیا شیعه ګان خفه شي چې تاسو زمونږ دا نښې ولې په مجالسو کې نه ښکاره کوي نو مقصد مې دادی چې زه د خواصو د صوفیه وو یا غیر صوفیه وو خواصو خواصو عبادو ته چې کوم آوازونه کیږي د هغې منکر نه یمه کرامتاً به یې اولیاء ته هم خدای تعالی ور ورسوي وابه یې وري هغه به دوي سره امداد وکړي د امداد معنی دا چې مؤثرِ حقیقي په کې هغه نه وي خالق وي خو دې به دعاء وکړي هغه مشکل به حل شي نو دا ثابت دي نصوصو نه ترې استدلال کیږي او نبي عَلَیْهِ السَّلَام ته خدای تعالی ورسوي دا بعضې حالات د امت دا اوازونه فریادي دا ورته رسیږي خو دِې دا مقصد نه دي چې دنیا کې کومه چغه ده هر ولي به یې

Scanned by CamScanner

اوري گوري چې مونږ دا جائز کړو چې ددې ځای نه پير بابا ته چغه روا ده چې يا پير بابا
راورسيږي او ما سره مدد شي او يا فلاني بابا راورسيږي ما سره مدد شي.

نو که مونږ دې ته مطلقاً او عام جائز ووايو نو اول به پيربابا ته سماع تامه کلي ثابتوو
چې دنيا کې چيرته آواز دې ده ته رسي نو بيا به دا عقيده هم ساتو نو دا کومه عقيده ده نو د
سماع الموتی خو دا مقصد نه دې چې چيرته آواز نه دې هغوي يې اوري.

مثال يو څوک اوس خبره اوري او ددې کس کرامت شي لکه عمر فاروق رضي الله عنه
صحابه وو ته لرې آواز ورسولې وه هغوي ډير لرې وه ورو وايي ورو له نو دې نه اوس دا
ثابتيږي چې دا صحابه هغه ځای کې وه د هر چا خبرې اوريدلې دا خو نه ثابتيږي ديو وقت
لپاره کرامتاً د عمر فاروق رضي الله عنه خبره هغوي واوريدله خدای تعالی په دې قادر دې د لرې
نه يې ورواوروله خو دا دليل د کلي سماع خو نه شو کنه چې دا صحابه هلته په غزا کې وه او
دلته صحابه وو چې څه خبرې کولې او ټولې اوريدلې د کلي سماع دليل خو نه دې نو دغه
شان کلي سماع به يو ځل ثابتوي او داد هيڅ عقيده هم نه ده.

دويم دا چې علم غيب يې کلي به ثابتوي پيربابا ته چې چا ته چغه وهي علم غيب کلي به
ثابتوي چې هغه د ټولې دنيا په خلکو کلي علم غيب تفصيلي لري او د هر چا په خبرو پوهيږي
نو که ستا د علم غيب کلي عقيده نه وي او د سماع کلي عقيده نه وي نو دې الفاظو ته به په
کوم انداز کې جواب ورکوي او څنګه به يې جائز کوي نو زنانه عوام چې کوم دا وايي يا
فلاني بابا راورسيږي زما مشکل پوره کړې نو دا پوهول غواړي داد هغوي ناپوهي وي نو يو
خوا دانګ دې بلخوا پړانګ دې يو خوا دې خلکو وخوړو چې انکار کوي د حقيقت د شي نه
او بل خوا دې غلاطو افراطيانو داسې عقيده ترې جوړه کړه چې هغه بالکل د شيعه ګانو سره
مترادفه عقيده ده نفس حقيقت د شي نه انکار مه کوي مدد روحي کرامتاً ممکن دې شوې
دې حديثونه ثابت دي.

حکايت:

عبد القيوم باچا صاحب د قادري شريفي پير وه ټول خلک يې پيژني ختکو پُل کې کور
او خانقاه ده وفات شوې دې هغه ما ته حکايت کولو ضعيفه آخري عمر کې دې د خپل پلار
مريد وه دې پلار يې د نيکه مريد وه او نيکه يې د سوات صاحب مريد وه وايي زمونږ نيکه

Scanned by CamScanner

مونږ ته قصه کوله چې زه د حضرت سوات صاحب سره خدمت کې ومه تهجدو ته پاڅیده وایي ما ورته کوزړي ونیوله وایي دا کوزړي یې د غاړي نه ونیوه دا دیوال یې پرې اوشته وایي زه سخت ویریدمه بس په یخو اوبو یې اودس وکړو او ما دا کودړي راټول کړل وه مې ساتل میاشت یا میاشت نه کم وخت چې تیریدلو نو د هندوستان نه دده یو مرید را روان وه لاهور کې چیرته ځنګل کې او زمري پرې راغلې وه چې زمرې پرې راغلې نو هلته نه هغه آواز کړې دي حضرت سوات صاحب علیه الرحمة ته یا يې الله پاک ته آواز کړې چې دده په برکت مې خلاص کړه بس دلته حضرت سوات صاحب ته دا حالات کشف شوې دي له دې ځای نه یې پرې باندې ګوزار کړې دي وایي چې ما څنګه سوات صاحب ته چغه ووهله وایي چې ګورمه یوه کوزړي راغله او دا زمري په دې سر پرې ولګیده زمري مړ شو او هغه کوزړې ټوټه شوه هغه مرید یې هم د کوزړې کودړي راغونډ کړي.

او دلته د عبد القیوم باچا صاحب نیکه هغه هم دا راغونډ کړي وه وایي چې ما او هغه هغه تاریخ سره مقائسه کړو یو تاریخ وه هم هغه وخت زه دده د تهجدو په خدمت کې ولاړ ووم چې دا مسئله پیښه شوه دې نه اوس انکار مه کوي چې دا نه شي کیدې مؤثرِ حقیقي په دې کې اله العالمین دي د انګریزانو جوړ شوې شي میزائیل په سلګونو کیلو میټره مزل کوي یو ځای نه بل ځای ته نو خدای تعالی خو په دې باندې کامل قدرت لري چې یو شي دد ې ځای نه ډیر لرې مسافې ته ورسوي د یو ولي په لاس مؤثرِ حقیقي په کې الله پاک وي مجازي نسبت ده ته کیږي کرامت دده شي له دا سې حقائقو نه انکار مه کوي هغه چا چې آواز کړې مرید دي صوفي دي شیخ دي ضاحب د مراقبې او رابطې دي هغه دې خپل شیخ سره په رابطه او تصور کې دا اواز کړې دي دیخوا نه دا مدد چې شوې دي دا هم دغه شان صوفي کامل دي اتفاقي مسلم شخصیت دي پاکستان کې حضرت سوات صاحب رَحِمَهُ اللّٰهُ نو دا کیدې شي.

او له دې نه دا استدلال کول او عوامو ته دا نظر رو کول چې چیرته مشکل دربانده پیښیږي سوات صاحب ته چغې وهي یا شیخ عبد القادر جیلاني صاحب ته چغې وهي نو دا خو هیڅ انصاف نه دي د شیخ عبد القادر جیلاني رَحِمَهُ اللّٰهُ دغه شان کرامات مسلم دي ډیر ځای ښکاره شوې دي.

Scanned by CamScanner

شيخ الدولة ګجراتي رَحِمَهُ اللهُ مزار اوس هم هلته شته دي د هغه مريد هم دي چې هغه کشتي کومه ډوبيدله او د هغه په مدد باندې خداى تعالى مؤثرِ حقيقي دي خو دده په لاسونو باندې هغه د غرق نه ايستلې شوې ده.

يو ه واقعه ده د هغه په کراماتو کې مذکوره ده کراماتو نه انکار مه کوي دا حقيقت دي خو د هغې نه دا شي جوړول چې ته د مشکل په وخت کې خالق ته چغې مه وهه اوس شيخ عبدالقادر جيلاني رَحِمَهُ اللهُ ته چغې وهه او يا يو بل ولي ته چغې وهه نو دا هله ووهه چې علم غيب کلي ورته ثابت کړه چې دا نه وي بيا يې هغه وخت کې ووهه چې ته هغې، مراقبې ته ورسيږې او رابطې سره چې ستا پوره رابطه د هغه سره وي بيا يې هم ووهه چې دا صورتونه، نه وي نو عوامو ته ددې ځيزونو اجازت شريعت نه ورکوي او هغه ذات ته د مشکل په وخت کې آواز کول په کار دي چې په تا علم کلي تفصيلي لري چې خالق دي ستا ممدِ حقيقي دي چې خالق دي ستا هره خبره اوري چې خالق دي نو هر مشکل کې مراجعه اله العالمين ته په کار ده او دا نور ځيزونه چې دي دا صرف توسلات او سببونه دي لکه تفسير کابلي که چا سره وي هغه تاسو په اياك نعبد واياك نستعين باندې وګوري هغه وايي که چيرته اولياء وغيره سبب محض ګڼلې کيږي او مؤثر خالق ګڼلې کيږي دا ددې څه مخالفت نه دي استعانت د خالق نه دي خو دا په کې اسباب جوړ شي بيا څه ناروا نه دي.

الروح يو کتاب دي د ابن قيم صاحب ډيرزيات آثار يې په دغه موضوع باندې را اخيستي دي په صفحه ۸ باندې ابن قيم په الروح کې سند سره روايت ذکر کوي:

حدثنا محمد بن حسين حدثنا يحيى بن بسطام الأصغر حدثني رجل من آل عاصم الجحدري قال رأيت عاصماً الجحدري قال رأيت عاص الجحدري في منامي بعد موته بسنتين.

دوه کاله وروسته مې خوب کې وليده.

فقلت أليس قد مت. مړ نه يې.

قال بلى قلت فأين أنت. ورته مې وويل نو چيرته يې.

قال انا والله في روضة من رياض الجنة. د جنت د باغيچو نه يوه باغيچه کې يمه.

Scanned by CamScanner

انا ونفر من اصحابي . زما ځه ملګري هم دي .

نجتمع كل ليلة الجمعة وصبيحتها الى بكر ابن عبد الله المزني . مونږ او زمونږ ملګري د جمعې په شپه باندې بكر ابن عبد الله مزني سره راغونديږو .

فنتلق اخباركم . مونږ يو بل سره اخبار يو بل نه اخلو .

قال قلت اجسادكم ام ارواحكم . جسدونه مو راغونديږي كه روحونه .

قال هيهات بليت الأجسام . جسدونه چې كم دي هغه زاړه شوي يې .

انما تتلاق الارواح . روحونه ملاقات كوي .

قال قلت فهل تعلمون بزيارتنا اياكم . مونږ چې ستاسو زيارت ته راشو پوهيږي پرې .

قال نعم نعلم بها عشية الجمعة كلها . د جمعې په شپه خو پوهيږو .

ويوم السبت الى طلوع الشمس . او د هفتې (خالي) په ورځ تر سحر پورې يعنې د جمعې شپه او ورځ ټوله .

قال قلت كيف ذاك دون الايام كلها . نورې ورځې بيا داسې تفصيلي نه پوهيږي .

قال لفضل يوم الجمعة وعظمته . دا د جمعې ورځې فضيلت دي چې په دې ورځ مونږ پوره پوهيږو .

بيا په صفحه ۱۰ كې ليكي :

حدثني محمد حدثني احمد بن سهل حدثني رشد بن سعد عن رجل عن يزيد ابن ابي حبيب عن سليم بن عمير مر على مقبرة وهو حاقن . تش بول ورغلي وه .

قد غلبه البول فقال له بعض أصحابه لو نزلت الى هذه المقابر . دې مقبره كې كوز شه بول وكړه .

فبكى ثم قال سبحان الله والله اني لأستحي من الاموات . د مړو نه حياء راځي .

كما أستحي من الاحياء . لكه ژوندو نه چې حياء كوم .

For More Books Click On Ghulam Safdar Muhammadi Saifi

ولولا أن الميت يشعر بذلك لما استحي منه . ابن قيم وايي كه چيرته دا مړي نه پوهيدې په ژوند خلكو باندې نو دې سړي حياء ترې ولې كوله سليم بن عمير رَحِمَهُ اللهُ ترې ولې بيا حياء كوله .

دغه شان بل روايت ذكر كوي :

قال يزيد بن هارون اخبرنا سليمان التيمي عن ابي عثمان النهدي ان ابن ساس خرج في جنازة في يوم وعليه ثياب خفاف فانتهى الى قبره قال فصليت ركعتين ثم اتكأت عليه . ما پرې تكيه وكړه .

فوالله إن قلبي ليقظان إذ سمعت صوتاً من القبر . د قبر نه آواز راغې .

اليك عني لا تؤذني . لرې شه زما نه تكليف مه راكوه .

فانكم قوم تعملون ولا تعلمون . تاسو ژوندي داسې قوم يئ چې عمل كوي خو علم يقيني نه لري .

ونحن قوم نعلم ولا نعمل . او مونږ مړي داسې قوم يو چې مونږ علم لرو پوهيږو په هر څه خو اوس عمل نه شو كولې .

ولأن يكون لي مثل ركعتيك احب الى من كذا وكذا .

كه دغه دوه ركعته ما كولې شوي دا به د دومره دومره نه ما ته غوره وه دې وايي :

فهذا قد علم باتكاء الرجل على القبر وبصلاته .

پته ولگيده چې دې سړي پرې تكيه وكړه پرې پوه شو او دا رنگې چې دلته يې مونځ وكړو نو هغه پرې پوه شو .

نور ډير زيات روايات دي كتاب دي متعلق را اخيستې دي وړوكي كتاب دي : الروح په دغه موضوع باندې خاصتاً لگيدلي دي پيدا يې كړي او دغه موضوع د سماع الموتى يې تفصيلي چيړلې ده .

موضوع د سماع الموتى خلاصه شوه

Scanned by CamScanner